

KÖZLEMÉNYEK

SÍPOS FERENC

A TISZAHÁTI FELKELÉS, RÁKÓCZI ÉRKEZÉSE

Forrongó Magyarország: események a császáriak szemszögéből

A népi kuruc mozgalomról, a tiszaháti felkelést megelőző szervezkedésről, Rákóczi hazahívásáról, a zászlóbontásról, a dolhai vereségről, a menekülő felkelők és a Lengyelországból a magyar határhoz érkező, fej- és jószágvesztésre ítélt főúr találkozásáról viszonylag bő ismeretekkel rendelkezünk.¹ Ezúttal a császári katonatisztek szemszögéből vizsgáljuk az 1703-as év első felének eseményeit: mit tudtak, milyen intézkedéseket hoztak és mit jelentettek a vár- és ezredparancsnokok a felső-magyarországi főhadparancsnoknak, s ő ezekből mit továbbított Bécsbe az Udvari Haditanácsához? Schwetnik kapitány (Hauptmann), Auersperg, Löwenburg és Montecuccoli ezredes figyelme Ung, Bereg, Szatmár és Szabolcs vármegyére terjedt ki, Nigrelli tábornagy Kelet-Magyarország biztonságáért felelt.

A Montecuccoli-vértesezred téli szálláson (Debrecenben és környékén) várta a tavaszt. Az ezred tulajdonosa, parancsnoka Hercules Pius Montecuccoli gróf (†1723)² már 1703 elején felfigyelt a kóborló „zsiványokra” (praedones), akik katonáinak is nagy károkat okoznak. Mivel ezekről naponta érkeztek hozzá a hírek és panaszok, de elfogásukra, megbüntetésükre eddig még nem történt intézkedés, sőt számuk egyre gyarapszik. Február 26-án újra ír Krucsay Mártonnak, Szabolcs vármegye alispánjának: határozott fellépést sürget. Egyesek közülük huszároknak adják ki magukat, ám ha nem tudnak útlevelet felmutatni, őket is el kell fogni és Debrecenbe szállítani. Végül azzal fenyegetőzik, hogy ha rendelkezése továbbra is figyelmen kívül maradna, s valamelyik városban vagy községben katonáit kár érné, az ottani bírót és esküdteit bilincsben viteti el, és mindaddig nem szabadulhatnak, míg elégtételt nem adnak.³

A helyzet azonban tovább súlyosbodott, májusban a „gonosztevők” (praedones) – akik a Szatmár és Diószeg közt elterülő nagy erdőben tengetik az életüket – elrabolták az ezred pénzét, egy zászlóst és öt katonát megöltek.⁴ Montecuccoli ezredes május 11-én (értestülve

¹ *Esze* 1952.; *Esze* 1954. 285–316. o.; *Esze* 1966. 51–83. o.; *Esze* 1976. 433–447. o.; *Sípos* 1981. 43–73. o.; *Czigány* 2003.; *Mészáros* 2003. 759–775. o. A vizsgált időszakra vonatkozó forráspublikációk: *Károlyi* 1865. 127–153. o. (naplójegyzetek); *Károlyi* 1874. 312–330. és 396–413. o. (emlékirat); *KO V.* 1–20. o. (misszilisek); *Zimmermann* 1909. 134–140. o. (misszilisek); *Károlyi* 1945. 112–117. o. (önéletrajz); *Esze* 1954. 314–315. o. (nyílt levél/pátens); *Károlyi* 1973. 76–83. és 88–99. o. (önéletrajz és emlékirat); *Hopp* 1976. (nyílt levél/pátens facsimilével); *Sípos* 2001. 254–298. o. (misszilisek); *Balogh* 2003. 38–51. o. (misszilisek facsimilével); *Sípos* 2006. 53–87. o. és *Sípos* 2011. 28–90. o. (misszilisek)

² *Heckenast* 2005. 292. o.

³ *Zimmermann* 1909. 134. o. (latin); *Sípos* 2006. 65. o. (magyar fordítás)

⁴ Vélhetően a nagybányai pénzverőházból az ezred számára hozott pénzt rabolták el, s útban Debrecen felé megtámadták a katonákat.

„a váratlan esetről,” melyet nagyon fájjal, és arról, hogy hadnagya és katonái Szatmár vármegye szolgabírájának segítségével és a tethely környéki falvak lakóinak riadóztatásával se tudtak eredményt felmutatni) elhatározta, hogy egy tisztet küld katonáival és Debrecen város huszáraival az elkövetők kézre kerítésére. Emellett Szatmár vármegye főispánjától az útlevelek szigorúbb ellenőrzését követelte, Bihar vármegyét pedig a veszélyre figyelmeztette.⁵ Másnap, május 12-én azt állítva, hogy a rablótámadás Szabolcs vármegye területén történt, Krucsay Mártont arra utasította, hogy minden igyekezetét a tettesek felkutatására fordítsa.⁶ Később azonban rájöhettek, hogy a támadás nem Szabolcsban, hanem Szatmárban történt, ezért katonákat küldött oda egy kapitány parancsnoksága alatt, hogy az elvesztett pénzüsszeg visszatérítésével e vármegyétől kapjon elégtételt. Ha ez nem történik meg – írja május 18-án Károlyi Sándor főispánnak –, „nem mulasztom el, hogy azt más utakon keressem, olyan eszközökkel, amelyeknek nagyobb kényszerítő erejük és hatásuk van”. A kapitányt a vármegye kívánatos határozataig nem hívja vissza, sőt azt is kilátásba helyezi, hogy még nagyobb katonai erőt bocsát rendelkezésére.⁷

A vérteszred ekkor már útra készülődött, a spanyol örökösödési háború (1701–1714) javában tartott, a nyugati hadszíntéren volt rájuk szükség. Montecuccoli május 18-án közli Krucsay Mártonnal, hogy Buda felé kell elvonulniuk, az indulás időpontját 24-ére tűzte ki. Szabolcs vármegyétől egy meghatalmazott embert kér, „aki rendelkezhet mind az éleletről, mind a szükséges szállítóeszközökről, és kiváló ezredemmel egész Csegéig jöhetne.”⁸ Útközben tesz még egy kísérletet az elrabolt 4500 rajnai forint visszaszerzésére, a „rablók” (latrones) és „gonosztevők” (malefactores) megbüntetésére. Május 28-án Újvárosról⁹ ír levelet a Kassai Albizottsághoz, hogy ebben az ügyben a továbbiakban már ők intézkedjenek.¹⁰

A szatmári vár ezredesi rangú parancsnoka, Friedrich Löwenburg gróf (†1717)¹¹ már tudta, hogy nem a zsványok, rablók, gonosztevők jelentik az igazi veszélyt, hanem a mögöttük megbúvó, Rákóczira váró, szervezkedő szegénylegények. Egy kamarai tisztviselő május 11-i jelentése szerint „a rablók (praedones) napról-napra gyarapodnak és bujtogatni zászlókat vesznek elő... a rablók (praedones) előjárói a következők: Esze Tamás, Kis Albert és Pati Mihály, vajon mire készülnek, egyáltalán nem tudhatjuk; megerősítést nyert, hogy Nagybánya környékén a fenti vezetők követőit a szatmári helyőrség katonái szétverték, néhányukat pedig elfogták; ezeket ha kivallatják, szándékuk napfényre kerül, a munkácsi várparancsnok kapcsolatot tart a szatmárral...”¹²

⁵ Debrecen, 1703. május 11. Hercules Montecuccoli gróf levele Szatmár vármegye főispánjához, báró Károlyi Sándorhoz. Eredetije elveszett, lappang, jelenleg csupán rossz minőségű (sötét hátterű, fehér szövegű) fotóját ismerjük. (Vácon, az Esze Tamás laktanyában Esze Tamás történelmi dokumentumművelőkkel rendezett be emlékszóbat a névadó tiszteletere az 1980-as években. 2001-ben a laktanya megszűnt, a kiállítás anyagát Mészáros Kálmán mentette meg.)

⁶ Zimmermann 1909. 135. o. (latin); Balogh 2003. 38–39. o. (latin, magyar fordítás, facsimile)

⁷ MNL OL P 396–1. № 11 266. Kiadva: KO V. 3. o. (latin); Sípos 2006. 71. o. (magyar fordítás).

⁸ Zimmermann 1909. 135. o. (latin); Sípos 2006. 72. o. (magyar fordítás)

⁹ A mai Balmazújváros.

¹⁰ Sípos 2006. 80–81. o. A Kassai Albizottság május 30-án Szabolcs vármegyétől kér részletes jelentést: a rablás ugyan Szatmár vármegyében történt, de értesülésük szerint a tettesek Szabolcsba vonultak. Uo. 82. o. (magyar fordítás)

¹¹ Heckenast 2005. 271. o.

¹² Felsőviznice, 1703. május 11. Szentiványi János jelentése Semberi Sámuelhez, a királyi kincstári javak kormányzójához. Sípos 2006. 70. o. (magyar fordítás)

Wolfgang Christoph Klöckl (†1723) szatmári élelmester¹³ május 24-én arról tájékoztatta a Szepesi Kamarát, hogy Löwenburg ezredes első kézből értesült a „rablók” (Räuber) nyílt fellépéséről, ugyanis Váriból a bíró két polgárt küldött hozzá. Tőlük tudta meg, hogy 21-én két zászló alatt 300 ember érkezett ebbe a városba, lovakat rekviráltak, „a harmadik zászlót a bíró házánál tüzték ki és Rákóczi herceg nyílt parancsát kifüggesztették. Ebben írva egy üzenet volt azzal a tartalommal, hogy az emberek biztosak lehetnek, az országba 15000 emberrel jön vissza és minden elő van készítve, várjanak a felhívására.” A szatmári várból ellenük kiküldött különítmény parancsnokának azt üzenték, „többé nem mennek az erdőbe, hanem a síkságon maradnak, ha van kedve velük megküzdeni, megvárják őt.” Löwenburg – miután meggyőződött arról, hogy Szatmár vármegyében nem mutatnak hajlandóságot az általános nemesi felkelésre – muskétásait, huszárjait, hajdúit szarendelte. Ők azt a hírt hozták, hogy május 23-án Beregszász és Bene településeket a tiszaháti felkelők elpusztították, az utóbbi helyen a vármegye hajdúin rajtaütöttek, vezetőjüket elfogták. A szatmári élelmester a továbbiakban részletesen ismerteti a szemtanúk által Váriban látott zászlókat: ezeket „Lengyelországból kapták, vörös színű tafotából készültek, rajta arannyal Rákóczi címere és neve, a másik ehhez hasonló, a harmadikon Bercsényi neve és címere.” Híradását ezzel zárja: „Az itteni helyőrség részére elrendeltetett, minden fegyver úgy legyen előkészítve, hogy ha azok a csirkefogók (die Schelme) átlépnék a Tiszát, és valami kirobbanna, minden a helyén álljon.” Bár már befejezte a levelét, utóiratban még röviden beszámol a legfrissebb eseményről, a Tiszaújlak melletti sóraktár elleni támadásról is: a 16 muskétásból álló őrséget 40 hajdúból álló egység kaszabolta le, a hivatalnokok Szatmárra menekültek.¹⁴

A szatmári várparancsnok a hozzá befutó információk birtokában május 25-én Szabolcs vármegyét próbálja mozgósítani a zavargók üldözésére. Mint írja, „az ide-oda kóborlók (grassantes), így egész eddig rablóknak (praedones) tartottak” immár tűrhetetlen módon „magukat csapatokban mutatják, zászlókat bontanak ki, valamint Rákóczi és Bercsényi hamis nyíltlevelét mutatva fel, annak ürügyén városi és falusi lakosokat a kiváltságolás és a kilátásba helyezett szabadság reményében kivonják az adóösszeírás alól.” – Löwenburg ezredes tehát hamisítványnak tartotta a brezáni pátenst. Nem ismerte fel a legfőbb veszélyt: Rákóczi támogatását, érkezését lehetetlennek tartotta, mert ő „Lengyelországban rejtőzködik, s egy kolostor lakói között a legszegényebben, szerencsétlenként él, s emiatt azokat a legkisebb mértékben sem tudja megsegíteni.” Löwenburg mintegy buzdításként másolatban mellékelte gróf Csáky István május 24-i levelét, melyben Bereg vármegye Meggyesen¹⁵ tartózkodó főispánja – miután arról értesült, hogy vármegyéjében a „zsványok” (praedones) nem gyengülnek – nemesi felkelés elrendeléséről tájékoztatta őt.¹⁶ A szatmári vár megerősítésén fáradozó parancsnok nemsokkal ezután kaphatta meg Domahidy László szolgabírótól Esze Tamás levelét és az ahhoz mellékelte

¹³ Névváltozatok: Glögg[e]l, Glogghl, Glöckely. *Heckenast* 2005. 236–237. o.

¹⁴ *Sípos* 2006. 73–74. o. (magyar fordítás)

¹⁵ (Aranyos-)Meggyes mezőváros Szatmár vármegyében, Szatmártól keletre két mérföldre. *Fényes* 1851. I. k. 50. o. (A mezőváros részben Csáky birtoka volt, ez magyarázza a beregi főispán itteni tartózkodását.)

¹⁶ *Sípos* 2006. 76–77. o. (magyar fordítás); E levél mellékletét közli: *Zimmermann* 1909. 136. o. (latin) és *Sípos* 2006. 72–73. o. (magyar fordítás)

brezáni kiáltványt.¹⁷ A levél írója, mint „a felséges Rákóczi Ferenc fejedelem úr, legkegyelmesebb uram gyalogságának főkapitánya” fordul Szatmár vármegyéhez: olvassák fel Rákóczi nyílt levelét; nagyon meg fogják bánni, hogy nemesi felkelést hirdettek; elfogott követét bocsássák szabadon.¹⁸ Löwenburgnak rá kellett döbennie, hogy Rákóczi és Bercsényi nyílt levele nem hamis, ezért a kezére került brezáni pátens eredeti példányát – mellőzve a hivatalos utat – egyenesen az Udvari Haditanácsnak küldte el.¹⁹

Ottavio Nigrelli gróf, tábornagytábornagy, felső-magyarországi főhadparancsnok (†1703. szeptember 23.)²⁰ Kassáról követte figyelemmel az eseményeket, a helyőrségekből befutó jelentésekből értesült az egyre súlyosbodó helyzetről. Neki az Udvari Haditanácsot kellett informálnia. Ezen a láncolaton jutottak el a hírek az uralkodóhoz. I. Lipót március 2-án rendelte el, hogy Szabolcs vármegye a lakosság és az utazók biztonsága érdekében lépjen fel az egyre több kárt okozó „rablók” (praedones) ellen, akik téli rejtékhelyeikről ilyenkor, tavasszal jönnek elő; felkutatásukra fogjanak össze a hét hajdúvárossal és a szomszéd vármegyékkel.²¹

Saját hatáskörében Nigrelli a várak rendbehozataláról, megerősítéséről intézkedett. (Talán attól tartott, hogy egyiket-másikat a felkelők meglepetésszerű támadással próbálják majd hatalmukba keríteni, mint ahogy az 1697-ben, a hegyaljai felkelés során történt.) Az új parancsnoktól a váradi és a kállói vár állapotáról értesülve, szekereket és munkásokat kér május 18-án Bihar vármegyétől,²² május 22-én Szabolcs vármegyétől²³ a szükségesnek ítélt javítások elvégzésére. Május 26-án pedig – akaratlanul is felülírva ezzel Löwenburg ezredes előző napi intézkedését – közölte Krucsay alispánnal, hogy Szabolcsban most még nem szükséges a nemesi felkelés elrendelése „csupán néhány kóborló és rabló (vagabundos et praedones) miatt,” inkább fogadjon fel néhány hajdút, s vegye fel a kapcsolatot a szomszéd vármegyékkel; fáradozzon a „kóborlók” (vagabundos homines) kiirtásán.²⁴

A következő hónapban felgyorsultak az események. Löwenburgnak és Nigrellinek sikerült Károlyi Sándort zsarolással²⁵ cselekvésre ösztönözni, ő vármegyéje nemesi felkelőivel és a szatmári helyőrség katonáival június 7-én Dohánál meglepte, szétszórta ugyan a kurucokat, de „hadjáratát” nem folytatta, visszatért, majd diadalát hirdetni Bécsbe utazott. Pedig Löwenburg nagy reményeket fűzött vállalkozásához. Június 5-én arról tájékoztatta Szabolcs vármegyét, hogy Károlyi e napon indult el Szatmárról a Bereg és Ugocsa vármegyékben „lázadó rablók” (praedones tumultuantes) üldözésére; tartsanak kapcsolatot vele, támogassák.²⁶ Ugyanezen a napon Károlyinak is megírta, hogy együtt-

¹⁷ E tényről május 30-án tájékoztatta Temérdek Ferenc szatmári jezsuita házfőnök Károlyi Sándor főispánt. KO V. 7–9. o.

¹⁸ *Mészáros* 2008. 29–31. o. (latin és magyar fordítás)

¹⁹ Szatmár, 1703. június 12. Csáky István levele Károlyi Sándorhoz. KO V. 14–15. o.

²⁰ *Heckenast* 2005. 307. o.

²¹ *Sípos* 2006. 65–66. o. (magyar fordítás)

²² *Sípos* 2001. 289–290. o. (magyar fordítás)

²³ *Zimmermann* 1909. 135–136. o. (latin); *Balogh* 2003. 40–41. o. (latin, magyar fordítás, facsimile)

²⁴ *Zimmermann* 1909. 136. o. (latin); *Balogh* 2003. 42–43. o. (latin, magyar fordítás, facsimile)

²⁵ A részletekre lásd *Sípos* 2006. 84–85. (Kassa, 1703. május 31. Károlyi Sándor levele Koháry Istvánhoz.)

²⁶ *Sípos* 2011. 34–35. o. (magyar fordítás)

működésre kérte fel Szabolcs vármegyét.²⁷ Június 6-án a szatmári főispán előző napi levelére válaszolva dicséri eddigi intézkedéseit, „melyeket a gonosz emberek (pessimi generis hominum) lehetetlenné tétele érdekében tett”. Elégedetlen viszont a szabolcsiakkal, akik nem mutatnak nagy lelkesedést a „csibészek” (nebulones) üldözésében; Tarpán, Váriban, vagy ahol ezek tartózkodnak, rájuk kellene gyűjtani a házakat.²⁸ Június 7-én megköszönve az újabb híreket segítséget ajánl: Szatmárra érkezett a Montecuccoli-ezredtől egy kapitány válogatott lovasokkal, az itteni helyőrségi gyalogsággal egyesülve „akármilyen erőnek ellenszegülhet,” Károlyi tartson vele kapcsolatot.²⁹ Június 8-án – még nem tudva, hogy Károlyi napokon belül visszaérkezik – már-már hazája megmentőjét látja a szatmári főispánban: „Szeretném, ha minden erő Méltóságos Uraságodnak irányítása alatt arra törekedne, hogy a hazát a felkelők csapatának (rebellium turmae) pusztításaitól teljesen megszabadítaná;” vegye fel a kapcsolatot a huszti vár parancsnokával és Máramaros vármegyével, nehogy a „csibészek” (nebulones) Lengyelországba szökjenek.³⁰

Közben, június 7-én a munkácsi parancsnok, Wolfgang Georg Auersperg gróf, ezredes³¹ is felajánlotta segítségét a felkelők holléte iránt két nappal korábban érdeklődő Károlyinak: „negyven vagy ötven német katonát adhatnék át, aminthogy meg is teszem, mihelyt tudomásomra jut fentcímzett Uraságod további rendelkezése.”³² Sőt, június 9-én, miután gratulál a „zavargók” (turbatores) fölött aratott győzelméhez, meghívja Munkácsra, „hogy már a régen óhajtott kapcsolatot felvehessük és magam a lehetőségeimhez mérten, képességeim szerint Méltóságos Uraságodnak szolgálhassak...”³³ Mindhiába. Bár június 10-én a győztesnek kijáró ágyúszóval fogadták Szatmáron a „rendelt seregekben” érkező Károlyit,³⁴ Löwenburg nem lehetett elégedett, az átvett foglyok között nem volt ott se Esze Tamás, se Kis Albert; az ünnepezt hős sietve távozott, a terveit sem közölte vele; június 11-én még reménykedett egy közeli találkozásban,³⁵ ám a főispán június 14-én postakocsin már elindult Bécsbe...³⁶

Ebben a helyzetben Löwenburg a megmaradt felkelők üldözését, kiirtását szorgalmazva „a lehető legnagyobb buzdítással” ír a szomszédos vármegyéknek, „hogy hivatalukhoz ne legyenek hűtlenek, és a mások nyomdokait kövessék, nem kisebb buzgalommal ahhoz kezdeni iparkodjanak, és a dolgot vigyék előre, nehogy területükön, körzeteikben vagy a határok mentén ezek a rosszindulatú személyek (malignae gentis) rejtkehelyet találhassanak, majd a haza pusztítására a jövőben kirohanásokat tehessenek.” Elrendeli a foglyok kihallgatását.³⁷

Károlyi távozása után Löwenburg már csak Csáky Istvánra számíthat, őt küldi kisebb különítmény élén a Tiszához, hogy Szatmár vármegye nemesi felkelőivel majd tegyen meg mindent, amivel veszteségek okozhatók az azon vidéken mutatkozó láza-

²⁷ Sárosi 2011. 35–36. o. (magyar fordítás)

²⁸ Sárosi 2011. 39–40. o. (magyar fordítás)

²⁹ MNL OL P 396–1. № 11 267. Kiadva: KO V. 12–13. o. (latin); Sárosi 2011. 41–42. (magyar fordítás)

³⁰ Sárosi 2011. 47–48. (magyar fordítás)

³¹ Heckenast 2005. 30. o.

³² MNL OL P 396–1. № 11 269. Kiadva: KO V. 13–14. o. (latin); Sárosi 2011. 42–43. o. (magyar fordítás)

³³ Sárosi 2011. 49–50. o. (magyar fordítás)

³⁴ MNL OL P 1501. 3. tétel: L. 140. 3. Kiadva: Károlyi 1865. 138. o.

³⁵ Szatmár, 1703. június 11. Löwenburg levele Károlyihoz. Sárosi 2011. 54–55. o. (magyar fordítás)

³⁶ MNL OL P 1501. 3. tétel: L. 140. 3. Kiadva: Károlyi 1865. 139. o.

³⁷ Szatmár, 1703. június 11. Löwenburg levele Károlyihoz. Sárosi 2011. 54–55. o. (magyar fordítás)

dóknak. Jó lenne, ha a munkácsi várparancsnokkal is fel tudná venni a kapcsolatot. A tőle nyert információk „megismerése után nagyobb biztonsággal lehetne a Tiszán túli részekre nyomulni és valamit véghez vinni, s talán onnan megbízható jelentés jönne vissza a Montecuccoli-ezredről, az oda előreküldött csapatokról.”³⁸ Ötletekben nincs hiány. Június 24-én Löwenburg arról ír Csákyinak, hogy jó lenne megtámadni a Tisza túlsó oldalán „kóborlókat” (vagantes), s megzavarni őket; el kellene fogni a beregszászi bírót, aki Rákóczinál járt, s kivallatni.³⁹

Minden bizonnyal Nigrelli tábornagynak, felső-magyarországi főhadparancsnok helyzetjelentésének is szerepe lehetett abban, hogy a nyugati hadszíntérre irányított Montecuccoli-vértesezredet – nem bízva a nemesi felkelők hatékony fellépésében – a „lázdók, rablók, zavargók” (rebelles, paedones, tumultuantes) elleni bevetésre visszarendelték. (A döntést maga az uralkodó hozta meg.⁴⁰) Aligha véletlen, hogy erről az első hírt június 5-én Kassán, Nigrelli környezetében fogalmazta meg egy ismeretlen levélíró: „Montecuccoli regimentye, aki felfelé indult vala, visszarendeltetett, a vármegyebeliek is rezgelődnek, de ezekben nem hisznek, s talán van is miért?” (Kassán ekkor már arról is értesültek, hogy a „tolvajok” – ötszáz lovas és gyalogos – Munkács városába érkeztek, Rákóczi ottani kastélyát nem bántották, de a nemesek házait feldúlták, „és a borokban nagy kárt tettek”.)⁴¹

Nigrelli június elején kapta meg Löwenburgtól Esze Tamás keltezetlen levelét, de ennek – bár az illető Rákóczi gyalogságának főkapitányaként lépett fel Szatmár vármegyével szemben – túl nagy jelentőséget nem tulajdonított. Aligha hihette, hogy az a főúr, aki pár éve, 1697-ben még Bécsbe futott a felkelők elől, most, 1703-ban már az élükre áll; a lázdók ezzel alighanem csak önmagukat áztatják... Így aztán ezt a csekély hitelűnek tartott levelet nem is az Udvari Haditanácsnak, hanem gróf Pálffy Miklós tábornagynak⁴² küldte el, akivel levelezésben állt, s akit már korábban is tájékoztatott a magyarországi eseményekről.⁴³

Jobban aggasztotta a várak állapota: Kálló, Várad megerősítésének elrendelése után Nigrelli figyelme a speciális helyzetű kisvárdai várra is kiterjedt. Június 8-án korábbi ígéretére emlékezteti Szabolcs vármegyét: amikor onnan a német helyőrség távozott, a vármegye vállalta, hogy megbízható őrségről gondoskodik, hogy oda „zsiványok” és „kóborlók” (predones, vagabundi) ne mehessenek be, reméli, fogadkozásukat betartották.⁴⁴ (A császári és királyi Kassai Albizottság is sietve intézkedett: június 13-án elrendelte, hogy Szabolcs vármegye nyolcnapos váltással 40 munkást küldjön a megrongálódott szatmári vár kijavítására, továbbá 185 tölgyfát is szállíttasson oda.)⁴⁵

³⁸ Szatmár, 1703. június 22. Löwenburg levele Csákyhoz. *Sípos* 2011. 67–68. o. (magyar fordítás)

³⁹ *Sípos* 2011. 70–71. o. (magyar fordítás)

⁴⁰ Bécs, 1703. június 6. I. Lipót rendelete Szabolcs vármegyéhez (*Sípos* 2011. 38–39. o. magyar fordítás) és Bihar vármegyéhez (*Sípos* 2001. 296. o., magyar fordítás).

⁴¹ *Sípos* 2011. 33–34 o. (magyar fordítás)

⁴² *Heckenast* 2005. 324. o.

⁴³ Bécs, 1703. június 9. Gróf Pálffy Miklós levele gróf Barkóczy Ferenc zempléni főispánnak. *Esze* 1954. 307. o. 72. jegyz.

⁴⁴ *Zimmermann* 1909. 138–139. o. (latin); *Sípos* 2011. 46–47. o. (magyar fordítás)

⁴⁵ *Sípos* 2011. 61–62. o. (magyar fordítás)

Június hónap második dekádjában megsokasodtak a Nigrellihez érkező információk, de ezek már nem a tiszaháti felkelőkről, hanem Rákócziról és Bercsényiről szóltak:

1. A Homonnán tartózkodó gróf Zichy Péter (1674–1726), Szabolcs vármegye főispánja⁴⁶ a munkácsi határvidékre küldött egyik emberétől – aki Ploska⁴⁷ faluban járt – arról értesült, hogy magyar területről 17 zászlóaljnyi katona kíséri az élelmiszert és a bort Rákóczi táborára, „mely is túl a Beszkéden,⁴⁸ Kornicza nevű helyben vagyon”. A táborban „feles török, tatár, úgy moska⁴⁹ is volna véle, német had is... Bercsényi pedig Zamboron⁵⁰ vagyon litvánus, moldvai és havasalföldi haddal.” Zichy Péter arra kéri a címzettet, Krucsay Márton alispánt, hogy kérje meg Orosz Györgyöt, Bereg vármegye alispánját, akivel amúgy is kapcsolatban áll, hogy ezeknek a dolgoknak nézzen utána.⁵¹ (Ez a magyar nyelvű levél kerülő úton juthatott el Nigrellihez. Krucsay alighanem Orosz Györgyhöz küldte el, aki a Szatmár vármegyében tartózkodó főispánhoz, Csáky Istvánhoz továbbbíthatta, majd Löwenburg ezredes kaphatta meg, aki feletteséhez, a felső-magyarországi főhadparancsnokhoz juttatta el.)

2. Rákóczi sajátkezű, gyűrűspecséttel ellátott levelét az ungvári várparancsnok, Franz Schwetnik kapitány⁵² küldte el Nigrellinek. Ebből kiderül, hogy Rákóczi már a magyar határhoz, „az hadak közibe” érkezett, s Vajda Jakabbal, az ungvári uradalom volt udvarbírájával kíván kapcsolatba lépni, hogy őt vagy megbízható emberét küldje a haddal érkező Bercsényi elé, akit az ungvári határvidékre kellene elkalauzolni.⁵³

3. Schwetnik kapitány szerint Rákóczi Munkács, Bercsényi pedig Ungvár felé akar vonulni pár ezer svéd és tatár katonával.⁵⁴

4. Auersperg ezredes a hozzá befutó hírekről tájékoztatta Nigrellit: Rákóczit látták, június 16-án csekély kísérettel megjelent a kurucoknál, a ruszinok csatlakoztak hozzá.⁵⁵

5. Schwetnik kapitány a Rákóczi levelének kézbesítésével megbízott parasztembert fogolyként küldte Kassára. Itt történt meg a kihallgatása. Azzal vádolták, hogy Rákóczinál járt, hozzá csatlakozott. Felvették a személyes adatait: Tarpai Pál – a valódi nevét (Czap Pál) eltitkolta! –, körülbelül 30 éves, kálvinista, házas, öt gyermek apja, jobbágy, tarpai lakos, császári szolgálatban soha se állt és huszár sem volt.⁵⁶ (Tehát nem minősül katonaszökevénynek, de szakvélemény se várható tőle.)

A hadbíró három ülnök jelenlétében alaposan kifaggatta a vádlottat. Egy-egy kérdéskörre vissza-visszatértek, nem engedve egy kerek, egész, vélhetően betanult történet elmondását. A jegyzőkönyvet végig olvasva összeáll a kép:

⁴⁶ Heckenast 2005. 469. o.

⁴⁷ A későbbi Ploszkánfalva (Bereg vármegye, Munkács közelében.) *Fényes* 1851. III. k. 240. o.

⁴⁸ A Beszkidek hegycsoport a Kárpátokban.

⁴⁹ Muszka (orosz).

⁵⁰ Sambor/Zambor (Lengyelország) a Dnyeszter folyó mellett, Lembergől (Lvovtól) délnyugatra fekszik.

⁵¹ Homonna, 1703. június 9. Zichy Péter levele Krucsay Mártonhoz. *Thomašivskyy* 1912. 201. o.

⁵² Latin névalak: Franciscus Godefridus a Schwiedlich et Gessau. *Heckenast* 2005. 378. o.

⁵³ Klimec, 1703. február (!) 15. *Felsővadászi* Rákóczi Ferenc levele Vajda Jakabhoz. (A keltezésben június helyett február szerepel, ami talán a levélíró figyelmetlenségére, lelkiállapotára utal.) Hasonmással kiadva: *Kluch* 1913. 41–43. o. A közleményre Mészáros Kálmán hívta fel a figyelmemet, köszönet érte.

⁵⁴ Ungvár, 1703. június 18. Franz Schwetnik levele Nigrellihez. A teljes szöveg ismeretlen, kivonatát lásd Nigrelli alább közlendő jelentéséhez csatolva.

⁵⁵ Munkács, 1703. június 19. Wolfgang Georg Auersperg levele Nigrellihez. A teljes szöveg ismeretlen, kivonatát lásd Nigrelli alább közlendő jelentéséhez csatolva.

⁵⁶ 1–8. kérdőpont.

Czap Pál május 21-én állt a felkelők közé, ekkor olvasták fel Tarpán Rákóczi és Bercsényi kiáltványát, a Lengyelországból visszatért Esze Tamás a népet azzal ijesztgette, hogy akik nem csatlakoznak, azokat a Rákóczi szolgálatába állt törökök, tatárok elfogják és felkoncolják. Pütkösd (május 27.) után hagyta el a lakóhelyét. A dolhai összecsapásban (június 7.) nem vett részt, mert a fáluba küldték élelemért. Úgy tudja, hogy három tisztt – Nagy Márton kapitány, Varga István vicekapitány, Boros János zászlótartó – és 200 közember halt meg és néhányan foglyul estek; a négy zászlóból három az ellenség zsákmánya lett.

Csoportokba verődve menekültek Lengyelország felé, négy napig kenyér nélkül bolyongtak. A határon gyűltek össze, itt talált rájuk Esze Tamás és Kis Albert, ők akadályozták meg, hogy a megrémült felkelők hazatérjenek, kegyelmet kérjenek: meg kellett várniuk Rákóczit,⁵⁷ akivel Czap Pál június 16-án személyesen is találkozott. Ilyennek látta: testes, arca pirosposzsgás; világos parókát viselt és francia szakállt növesztett; német kabát, hosszú csizma és arany zsinóros kalap volt rajta. (E személyleírás alapján nem lehetett Rákóczit azonosítani, a saját jobbágyai sem ismerték fel! Lengyelországban hadmérnökként rejtőzködött, ezért kellett elváltoztatnia a külsejét.)

Rákóczi a levelet azzal adta át Czap Pálnak, hogy vigye Ungvárra, Vajda Jakabhoz, Bercsényi Miklós volt udvarbírájához. Ám ő a süvegébe bevarrt levelet nem kézbesítette, hanem Ungvárra érkezésekor, június 17-én este az őt kérdőre vonó Turi nevű nemesnek adta át...⁵⁸

A legfontosabb, Rákóczi katonaságára, szándékára vonatkozó kérdéseket a jelentéktelenebbek között elbújtatva tették fel. Czap Pál a tábori híreszteléseknek hitelt adva idegen fegyveresekről beszélt: mintegy 1500 németről, akik svédeknek nevezik magukat és 500 tatárról. A keresztkérdésekre adott válaszokból (ágyút, külföldi zászlót nem látott) viszont kiderült, hogy Rákóczi külföldi haderővel nem rendelkezik, csak 500 rutén és magyar felkelőre számíthat. E csapat vezetői, tisztjei: Esze Tamás, Kis Albert, Papp Mihály, Majos János (István!)⁵⁹ és rang nélkül Kostyán Mátyás, aki azelőtt a munkácsi Rákóczi-birtokok udvarbírája volt. Rákóczi „terve közbeszéd, egyenesen Munkácsra és onnan tovább Magyarországra menni.”⁶⁰

A június 20-án elkészített, 46 kérdőpontból álló jegyzőkönyvet⁶¹ Nigrelli futólag átnézte, az volt a véleménye, hogy „ezt a gonosz embert” a lázadók kitanították, hogy Rákóczi és Bercsényi által Lengyelországban toborzott katonákról beszéljen; kinvallatásnak kell alávetni.

6. Lengyelországból arról értesítették az ungvári parancsnokot, „hogy Rákóczi herceg Lengyelországban bizonyos hadsereg toborzásához fogott hozzá és ugyanakkor támogatást élvez a franciák oldaláról; ezeknek birtokában egyenesen Munkács alá vonul népének egy részével, a seregének másik része Bercsényi parancsnoksága alatt Ungvár irányába halad.”⁶² Schwetnik kapitány ezt a lengyel nyelvű levelet is elküldte Nigrellinek.

⁵⁷ 30., 32., 34–38. kérdőpont.

⁵⁸ 10–15., 17–19., 21–25., 45. kérdőpont.

⁵⁹ Vö. *Heckenast* 2005. 277.

⁶⁰ 20., 27–28., 33., 41–44. kérdőpont.

⁶¹ *Thomašivskij* 1912. 202–207. o. (német); *Sípos* 2019. 169–173. o. (magyar fordítás)

⁶² W. Zupanyan 22. Junii 1703. Jan z Drzewicz Mikolaiewski levele Schwetnikhez. *Thomašivskij* 1912. 202. o. (lengyel)

A fenti dokumentumokat a felső-magyarországi főhadparancsnok Bécsbe, az Udvari Haditanácshoz továbbította. Bár a bennük foglalt hírekkel kapcsolatban fenntartásait fogalmazta meg, mégis úgy látta: „mindent számba kell venni, mintha ilyesmi megtörténhetne.”

FÜGGELÉK

**Ottavio Nigrelli gróf, felső-magyarországi főhadparancsnok jelentése
az Udvari Haditanácsnak. Kassa, 1703. június 21.⁶³**

Hochlöblicher Kayserlicher Hofkriegsrath etc.

Gnädig vnd Hochgebietende Herrn Herrn etc. Berichte gehorsamt, das das Montecuccolische Regiment bereits hier vorbey, vndt weit vorhin schon vntherhänigt berichtet, Gegen Vnguar vndt Mungatsch in March begriffen ist, von wanen die Kundtschafft combinuirt, das der Ragoczzy vndt Bercesnj nebst Einigen Troupen mit denen Rebellern sich conjugiren sollen; Theils wollen ghar sagen, das solche Beyde Persohnen schon würckhlich Bey denenselben sich befinden sollen, welche Kundtschafften auch, weillen Sie so vohl mit der, vom Landt vndt denen Herrn Comendanten Erhaltener Kundtschafft, alß auch mit der Correspondenz aus Pohlen über Eins stimmen, So habe solche Hierbey theils in originalj, theils aber per Extractum Gehorsamst überschickhen wollen. Wie nicht weniger Eines gefangen bekommen Rebellers Examen, welches Erst Bey Abfertigung der Post verfast worden, worauß zu Ersehen, das dieser Mensch nicht allein Einschreiben von Gedachten Ragoczzy (welches Hierbey Ebenfahls in originalj Gehorsamst überßende) ins Landt Gebracht, sondern auch ausbagt mehr Gedachten Ragoczzy nebst Einigen tartaren vndt anderer Nationen Geßehen zu haben.

Theils, das dieser Böße Mensch von denen Malcontenten nur alß auszusagen seye Belehret worden, dan wan was daran wehre das Einige Völckher von offtgenannten Ragoczzy vndt Bercesnj bolten in Pohlen zusamben gebracht worden seyn, So wehren Ewre Fürstl. Gnaden vndt Seine Hochgebietende Herrn von denen hohen Ministris vndt anderen Orth aus Pohlen ausser Zweyfel dessen schon seye benachrichtiget worden; Dahero wirdt man Ihme schärffter vndt so es nöthig seyn möchte, auch mit der Tortur ahngreifen. So wirdt man so dan schon sehen, ob Er Bey dieser Beiner Außsag beständig verharren werde. Solte es nuhn auch Beyn, das Er bey denen Malcontenten Einige Tartaren soll gesehen haben, so kan seyn, das Einige sich also verkleydet habn, dan In der lezten Rebellion die Rebeller auch sich der Tartarischen Fahnen Gebrauchet, damit Sie nuhr das Landt mehrers haben Allarmirn, vndt ihr böses Vorhaben haben ins Werckh betzen komen.

Vntrachtet diese zweyfelhafftigen Kundtschafften, thuet man doch nichts Negligiren, sich in möglichste Positur zu setzen, alsßda Zolche gründtlich wahr wehren. Wormit

⁶³ Lelőhelye: ÖStA KA HKR AFA, 1703 Junii № 46. Expedi. Ottavio Nigrelli gróf, tábornagy jelentését Tuza Csilla olvasatában és fordításában közöljük, munkáját ezúton is köszönjük. A jelentés másolatát – Mészáros Kálmán közbenjárására – a Hadtörténeti Intézet és Múzeum Bécsi Levéltári Kirendeltségétől kaptam meg. Köszönet érte.

mich zu Beharrlich Gnaden vndt Protection vnterthänigst Empfehle vndt in Gebührend Submission allsteths verharre.

Ewer Fürstl. Gnaden vndt Meiner Hochgebietende Herr Herr

Caschau, den 21. Juny 1703.

vnderdenigster gehorsamster

Ottauio Nigrelli

[Külzetén:] Nigrelli schicket daß Ragoczyschen Brifftragers Paul Tarpai aussage ein, nebst einigen Briefen in Hungarischer Sprach, auß welcher aussage zu ersehen ist, daß der Ragoczi mit Tartaren, Schweden und Hungarn in anzuge gegen Ungu[ar] seye.

[Más kézzel:] Expedirt worden 28ten Juny 1703

[Melléklet Nigrelli jelentéséhez:]

Extract

Eines vom Herrn Obristen vndt Comendanten zu Mungatsch Herrn Graffen von Auersperg, ahn mich Gral. Feldtzeighmaister Graffen Nigrelli v. vnterm 19ten Juny 1703. Erlaßenen Schreibens.

Sonsten berichte Ewre Excell. Gehorsamst das mehr vnterschiedliche Nachrichten Einlauffen, das der Ragoczzy anhero zu sehen in willens seye, vndt wollen Einige, Er seye schon vergangenen Sambstag mit wenigen Vorkaft in der Gränich Bey denen anderen Curuzen geweßen, da vor allen saithen die Rosnacken zu Ihme Gekomen, Ihme zu Fuessen Gefallen, vndt alle Assistenz versprochen haben solten etc.

Extract

Eines von Comendanten zu Unguar Herrn Hauptman von Schwitlich ahn mich Gral. Feldtzeighmaister Graffen Nigrelli v. vnterm 18. Juny 1703. Erlaßenen Schreibens.

vndtt willen Gewiß, das der Ragoczzy nach Mungatsch vndt der Bercesenj nach Unguar mit Etlich Tausendt Schwedn vndt Tartarn Ehister Tagen zu gehen Intentioniret; Alß bitte etc.

Tekintetes Császári Udvari Haditanács stb.

Kegyelmes és nagyságos uraim stb. Alázatosan jelentem, hogy Montecuccoli ezrede már elvonult erre, és már alázatosan jelenti is, hogy Ungvár és Munkács felé tartanak, ahonnan az a hír érkezett, hogy Rákóczi és Bercsényi néhány csapattal együtt egyesülni akar a lázadókkal. Egyrészt azt is mondják, hogy ama két személy már ténylegesen is ama lázadóknál tartózkodik,⁶⁴ és ez a hír, valamint az országból és ama parancsnok úrtól érkezett híradás is, továbbá a Lengyelországból érkezett levelek is megegyeznek ebben. Ezeket mellékletben részint eredetiben, részint kivonatossal alázatosan átküldöm. Amiként egy elfogott lázadó kihallgatásáról szóló hírt is, amit majd csak a posta elküldésekor írok meg, s amiből majd látszani fog, hogy ama ember nemcsak az említett Rákóczi leveleit (amelyeket szintén eredetiben átküldök) hozta az országba, hanem azt mondta, hogy Rákóczival egynémely tatárokat és más nemzeteket is láttak volna.

⁶⁴ Bercsényi Miklós ekkor még Lengyelországban tartózkodott, az ő feladata volt, hogy Varsóban XIV. Lajos francia király megbízottjával, Bonnackal befejezze a tárgyalásokat, átvegye a pénzsegélyt, s azon katonákat fogadjon. Ő mintegy 800 főnyi csapat élén, hadiszerekkel július 4-én érkezett Magyarországra, a zavadkai táborba. *Markó* 1935. 230. o.

Részint, ezt a gonosz embert kitanították a lázadók, hogy azt mondja, hogy valami mégis lenne abban, hogy a gyakran említett Rákóczi és Bercsényi Lengyelországban összegyűjtött volna bizonyos embereket, Hercegi Nagyságodat⁶⁵ és Nagyságos Uraimat a miniszterek már bizonyosan tájékoztatták erről. Ezért erősebben, és ha szükséges kínzás által fogjuk meghallgatni. Így aztán majd láthatjuk, ragaszkodik-e ehhez a kijelentéséhez. Lehetséges, hogy látott néhány tatárt a lázadók között, de az is lehet, hogy néhányan csak beöltöztek, a legutóbbi lázadáskor⁶⁶ is tatár⁶⁷ zászlót használtak a rebellesek, hogy fellármázzák az országot, és elindíthassák gonosz cselekedeteiket.

Megfontolván eme kétségbe vonható híreket, semmit sem szabad negligálni, mindent számba kell venni, mintha ilyesmi megtörténhetne. Ezzel ajánlom magam kegyelmébe és védelmébe, és a kellő alázatossággal maradok mindenkoron

Hercegi Nagyságodnak és Nagyságos Uraimnak

Kassa, 1703. június 21.

alázatos szolgája

Ottavio Nigrelli

[Küldetés:] Nigrelli beküldi a Rákóczi-féle postásnak, Tarpai Pálnak⁶⁸ a vallomását, néhány magyar nyelvű levél kíséretében, amely vallomásból kiderül, hogy Rákóczi tatárokkal, svédekkel és magyarokkal Ungvár felé vonul.

[Más kézzel:] Kiadva 1703. június 28-án.

[Melléklet Nigrelli jelentéséhez:]

Kivonat

Az egyik a munkácsi parancsnok, Auersperg ezredes nekem, Nigrelli táborszernagynak 1703. június 19-én küldött írása.

Jelenti Nagyságtoknak, hogy különböző híradások érkeztek arról, hogy Rákóczit látták arra, és néhányan azt mondják, hogy már az elmúlt szombaton⁶⁹ egy csekély előőrssel megjelent a határon a kurucoknál, a ruszinok mindenhol csatlakoztak hozzá, lábaihoz borultak, és minden segítséget megígértek neki stb.

Kivonat

Az ungvári parancsnok, Schwitlich kapitány nekem, Nigrelli táborszernagynak 1703. június 18-án küldött írása.

Bizonyos, hogy néhány nappal ezelőtt Rákóczi Munkács felé, Bercsényi pedig Ungvárra akart vonulni pár ezer svéd és tatár emberrel stb.

⁶⁵ Ekkor még Heinrich Mansfeld-Fondi volt az Udvari Haditanács elnöke, Savoyai Jenő herceg 1703. június 30-án vette át ezt a tisztséget. *Károlyi* 1865. 140. o. Vö.: *Heckenast* 2005. 279., 375. o.

⁶⁶ Utalás a Thököly Imrével kapcsolatot kereső 1697-es hegyaljai felkelésre; ennek lefolyását Nigrelli jól ismerhette, mert ekkor már felső-magyarországi főhadparancsnok volt.

⁶⁷ Helyesebben: török, hisz Thököly Imre a törökökkel állt kapcsolatban.

⁶⁸ Tarpai Pál valódi neve Czap Pál volt, amint az Vajda Jakab II. Rákóczi Ferenchez írt leveléből (Ungvár, 1704. október 23.) kiderül. *Sípos* 2019. 175. o.

⁶⁹ Június 16-án.

BIBLIOGRÁFIA

- Balogh* 2003. *Balogh István: II. Rákóczi Ferenc Szabolcs és Szatmár vármegyékben (1703. július–október). (Második, bővített kiadás.) Nyíregyháza, 2003.*
- Czigány* 2003. *Czigány István: Rebellió Magyarországon 1702/1703 (stratégiai elképzelések és a taktikai valóság). In: A Rákóczi-szabadságharc és Közép-Európa I. Tanulmányok a Rákóczi-szabadságharc kezdetének 300. évfordulójára. Szerk. Tamás Edit. (A sárospataki Rákóczi Múzeum füzetei, 45.) Sárospatak, 2003. 25–57. o.*
- Esze* 1952. *Esze Tamás: A tiszaháti felkelés. Budapest, 1952.*
- Esze* 1954. *Esze Tamás: II. Rákóczi Ferenc breznai kiáltványa. Századok, 88. (1954) 2–3. sz. 285–316. o.*
- Esze* 1966. *Dr. Esze Tamás: Tarpa és Esze Tamás. A kiváló szabadsághős születésének 300. évfordulójára. (Szabolcs-Szatmári Könyvek 1.) Nyíregyháza, 1966.*
- Esze* 1976. *Esze Tamás: Népi kurucság, kupecsek és szegénylegények. Kortárs, 20. (1976) 3. sz. 433–447. o.*
- Fényes* 1851. *Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. I–IV. k. Pest, 1851.*
- Heckenast* 2005. *Heckenast Gusztáv: Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár. S. a. r., kiegészítette és az előszót írta Mészáros Kálmán. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 8.) Budapest, 2005.*
- Hopp* 1976. *Hopp Lajos: A breznai kiáltvány. In: Rákóczi emlékezete 1766. Születésének évfordulójára közzéteszi a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének XVIII. századi osztálya. Budapest, 1976. [oldalszámozás nélkül]*
- Károlyi* 1865. *Magyar Történelmi Emlékek. Kiadja Szalay László. Negyedik kötet: Gróf Károlyi Sándor önéletrása. Toldalék: Gróf Károlyi Sándor napló-jegyzetei. „Szathmári békesség” Pulay Jánostól. Első rész. Pest, 1865. [Szalay László halála után a mű kiadását Thaly Kálmán fejezte be, ő írta a Bevezetést is.]*
- Károlyi* 1874. *Waltherr Imre: Károlyi Sándor emlékiratai a Rákóczi-háború kezdetéről. Századok, 8. (1874) 5. sz. 312–330. és 6. sz. 396–413. o.*
- Károlyi* 1945. *Pásztor Lajos: Károlyi Sándor önéletrajzának ismeretlen részlete. 1698–1703. Magyar Könyvszemle, 69. (1945) 1–4. sz. 99–121. o.*
- Károlyi* 1973. *Károlyi Sándor önéletrása és naplójegyzetei. In: Rákóczi Tükör I. Naplók, jelentések, emlékiratok a szabadságharcról. S. a. r. Köpeczi Béla és R. Várkonyi Ágnes. Budapest, 1973. 73–127. o. (Második kiadás: Budapest, 2004. 76–123. o.)*
- Kluch* 1913. *Kluch János: Rákóczi-levelek. (A bécsi császári és királyi udvari könyvtárból.) Első közlemény. Erdélyi Múzeum, 8. (1913) XXX. k. 41–58. o.*

- KO V. A nagy-károlyi Károlyi család oklevéltára. S. a. r. *Géresi Kálmán*. V. k. Budapest, 1897.
- Markó 1935. *Markó Árpád*: II. Rákóczi Ferenc háborújának kezdete. (1703. június 16-tól július 15-ig.) *Hadtörténelmi Közlemények*, 36. (1935) 3–4. sz. 214–233. o.
- Mészáros 2003. *Mészáros Kálmán*: A tiszaháti bujdosómozgalom és vezéralakjai. *Hadtörténelmi Közlemények*, 116. (2003) 3–4. sz. 759–775. o.
- Mészáros 2008. Források Esze Tamás kuruc brigadéros életéhez és Tarpa Rákóczi-kori történetéhez. S. a. r. és a jegyzeteket készítette *Mészáros Kálmán*. Első kötet: 1694–1706. (Folia Rákócziána 10/1.) Vaja, 2008.
- Sípos 1981. *Sípos Ferenc*: A Rákóczi-szabadságharc előkészítése, 1697–1703. *Hadtörténelmi Közlemények*, 28. (1981) 1. sz. 43–73. o.
- Sípos 2001. *Sípos Ferenc*: Bihar vármegye a XVIII. század első éveiben (1701–1703) In: A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve XXVIII. Szerk. *Radics Kálmán*. Debrecen, 2001. 249–298. o.
- Sípos 2006–2011. *Sípos Ferenc*: Szabolcs, Szatmár és Bereg vármegye a 18. század elején. Forrásközlés. [I. rész: 1701. április 26. – 1703. május 31.] In: Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv, XVII. Nyíregyháza, 2006. 49–88. o.; [II. rész: 1703. június 2 – július 4.] Uo. XIX. Nyíregyháza, 2011. 21–90. o.
- Sípos 2019. *Sípos Ferenc*: II. Rákóczi Ferenc tabelláriusa. „A fejedelem fekete ruhában vagyon, az anyját gyászolja”. In: *Sípos Ferenc*: Helytörténeti és családtörténeti kutatásaim. Írások Vállaj, Újfehértó és a Rákóczi-szabadságharc történetéről. (A Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára kiadványai. III. Tanulmányok, 19.) Nyíregyháza, 2019. 163–175. o.
- Thomašivskyj 1912. *Thomašivskyj István*: Adatok II. Rákóczy Ferencz és kora történetéhez. (Dr. Márki Sándor monographiája kapcsán.) Második és befejező közlemény. *Századok*, 46. (1912) 3. sz. 192–208. o.
- Zimmermann 1909. Adalékok II. Rákóczi Ferencz felkeléséhez Szabolcsvármegye levéltárából. Első közlemény. Közli *Zimmermann Rezső*. *Történelmi Tár*, 10. (1909) 1. sz. 133–152. o.

RÖVIDÍTÉSEK

- MNL OL Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest
 P 396. A Károlyi család nemzetségi levéltára: Acta publica
 1. Acta Rákócziána (Ser. I.)
 P 1501. Károlyi Sándor iratai
 3. tétel Naptárjegyzetek
- ÖStA KA Österreichisches Staatsarchiv: Kriegsarchiv, Wien.
- HKR AFA Hofkriegsrat. Alte Feldakten

Ferenc Sípos

THE INSURRECTION OF TISZAHÁT, ARRIVAL OF RÁKÓCZI

Revolting Hungary: Events from the Point of View of the Imperial Officers

(Summary)

The research article examines the menacing events of the first half of 1703 (robberies, kuruc conspiracy, the insurrection of Tiszhát, the encounter of the escaping soldiers from the defeat of Dolha with Rákóczi arriving at the borders from Poland) from the point of view of the imperial military officers: what the castle and regiment commanders knew, what measures they made, what they reported to the chief captain of Upper Hungary, what the chief captain of these reports sent further to Wien, to the Imperial War Council. Captain Schwetnik, Colonels Auersperg, Löwenburg and Montecuccoli monitored counties Ung, Bereg, Szatmár and Szabolcs, while Lieutenant General Nigrelly was responsible for the security of East Hungary.

In the end of the article as a supplement we also publish the summarising report of Count Ottavio Nigrelli, chief captain of Upper Hungary sent to the Imperial War Council on 21st June 1703. (Reference code: ÖStA KAW: HKR AFA, 1703 Juny № 46. Expedit) in the translation and interpretation of Csilla Tuza.

Ferenc Sípos

DER AUFSTAND AM THEISSRÜCKEN, DIE ANKUNFT VON RÁKÓCZI

Brodelndes Ungarn: Die Ereignisse aus Sicht der Soldaten des Kaisers

(Resümee)

Die Mitteilung untersucht aufgrund veröffentlichter Quellen die drohenden Ereignisse der ersten Hälfte des Jahres 1703 aus Sicht der kaiserlichen Soldatenoffiziere (Raubüberfälle, Organisierungstätigkeit der Kuruzen, Aufstand am Theißbrücken, Treffen der nach der Niederlage bei Dolha Fliehenden mit Rákóczi, der aus Polen an die Grenze gekommen war): Was wussten sie, welche Maßnahmen ergriffen sie, was bedeuteten die Burg- und Regimentskommandanten für den Oberkapitän von Oberungarn, und was davon leitete er nach Wien an den Hofkriegsrat weiter. Die Aufmerksamkeit von Kapitän Schwetnik, Auersperg, Löwenburg und Oberst Montecuccoli erstreckte sich auf die Komitate Ung, Bereg, Szatmár (Sathmar) und Szabolcs, Feldzeugmeister Nigrelli war für die Sicherheit Ostungarns verantwortlich.

Am Ende der Studie geben wir als Anhang den zusammenfassenden Bericht von Graf Ottavio Nigrelli, Oberkapitän von Oberungarn samt Anlagen in der Lesung und Übersetzung von Csilla Tuza kund, den er am 21. Juni 1703 an den Hofkriegsrat geschickt hatte (ÖStA KAW: HKR AFA, 1703 Juny № 46. Expedit).

Ferenc Sáros

INSURRECTION DANS LA RÉGION DE TISZAHÁT, ARRIVÉE DE RÁKÓCZI

La Hongrie en ébullition : des événements du point de vue des impériaux

(Résumé)

Basée sur des sources publiées, la publication examine, du point de vue des officiers impériaux, les événements menaçants du premier semestre de 1703 (pillages, conspiration des Kuruc, insurrection dans la région de Tiszahát, rencontre après la défaite à Dolha entre les fuyards et Rákóczi arrivé à la frontière depuis la Pologne). Que savaient ces officiers ? Quelles mesures ont-ils prises ? Qu'est-ce que les commandants de régiment et de place forte ont rapporté au capitaine général de la Haute-Hongrie et qu'est-ce que ce dernier en a transmis à Vienne au Conseil de guerre de la Cour ? Le capitaine Schwetnik, les colonels Auersperg, Löwenburg et Montecuccoli ont suivi les comitats Ung, Bereg, Szatmár et Szabolcs ; le général de corps d'armée Nigrelli était responsable de la sécurité de l'Est de la Hongrie.

À la fin de l'étude, nous publions un appendice qui contient le rapport de synthèse avec annexes du comte Ottavio Nigrelli, capitaine général de la Haute-Hongrie qui fut envoyé au Conseil de guerre de la Cour le 21 juin (Cote : ÖStA KAW: HKR AFA, 1703 Juny № 46. Expedit). Ce rapport fut traduit et interprété par Csilla Tuza.

Ференц Шарош

ВОССТАНИЕ НА ТИСАХАТ, ПРИБЫТИЕ РАКОЦИ

Тревожная Венгрия: события с точки зрения имперской перспективы

(Резюме)

Публикация, на основе изданных источников, рассматривает угрожающие события первой половины 1703-его года с точки зрения имперских военных офицеров разбойничьи нападения, повстанческая организация куруцов, восстание на Тисахат (Притисянская низменность; Закарпатская низменность географический ландшафтный блок Тисахат – это более крупный, целостный исторический и географический район в северо-восточном углу Венгерской равнины, низменности – округ Сабольч-Сатмар-Берег), встреча Ракоци, приехавшего на границу из Польши, с беженцами после разгрома Долхи): что могли, какие меры предпринимали и что докладывали доложили крепостные и полковные командиры верхне-венгерскому главному капитану, и что он из этих докладов переправлял в Вену, Придворному Военному Совету. Капитан Шветник, полковники Ауэрсперг, Левенбург и Монтекуколи сосредоточивали внимание на графствах Унг, Берег, Сату-Маре и Сабольч, а генерал-лейтенант Нигрелли отвечал за безопасность Восточной Венгрии.

В конце исследования, в качестве приложения мы кратко публикуем обобщающий отчет главного капитана Верхней Венгрии, графа Оттавио Нигрелли, которую он отправил Придворному Военному Совету от 21-ого июня 1703-его года, с приложениями (Обозн.: ÖStA KAW: HKR AFA, 1703 Juny № 46. Expedit) в переводе и прочтении Чилла Туза.

A HADTÖRTÉNETI INTÉZET ÉS MÚZEUM KÖNYVTÁRA

BALLA TIBOR
A NAGY HÁBORÚ
OSZTRÁK–MAGYAR TÁBORNOKAI
— — — — —
ALTÁBORNAGYOK

